

Çin'de Büyüme ve Kalkınma: Binyıl Kalkınma Hedefleri Kapsamında Bir Değerlendirme

Growth and Development in China: An Overview within the Context of Millennium Development Goals

Yrd. Doç. Dr. Mete Dibo - Doç. Dr. Deniz Aytac

Öz

2000 yılında Birleşmiş Milletler'in öncülüğünde 189 ülkenin katıldığı zirvede, aşırı yoksulluk ve açlığa son vermeyi amaçlayan Binyıl Bildirgesi'ne dayanan Binyıl Kalkınma Hedefleri(BKH) belirlenmiştir. Bu hedeflerin 1990-2015 yılları arasında gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Hedeflerin içerdiği temel konular ise yoksulluk ve açlığın giderilmesi, herkes için temel eğitimin temini, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadının sosyal ve ekonomik anlamda güçlendirilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi, HIV/AIDS, sıtma ve diğer salgın hastalıklarla mücadele, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması ve kalkınma için küresel ortaklığın geliştirilmesidir. Bu çalışmanın amacı, 1970li yılların sonunda piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmaya yönelik girişimlerde bulunan ve özellikle 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğini tamamladıktan sonra dünya ticaretinde söz sahibi olmaya başlayan Çin Halk Cumhuriyeti'nin nasıl bir büyüme stratejisi izlediğinin ve BKH doğrultusunda nasıl bir gelişme sergilediğinin ortaya konulmasıdır. Bu kapsamda öncelikle Çin'in tarihi süreç içerisindeki iktisadi yükselişine sebep olan faktörler literatür taraması kapsamında açıklanmaya çalışılmış ve daha sonra yoksulluk, eğitim, sağlık, çevre ve cinsiyet eşitliği konularında kaydedilen ilerlemeler Dünya Bankası verileri ışığında, Euro Bölgesi, OECD ve Dünya genelindeki durumla kıyaslamalı olarak ele alınmıştır. Yapılan karşılaştırmalar ışığında, BKH kapsamında belirlenen 8

hedef konusunda Çin'in oldukça başarılı olduğu sonucuna varılmıştır. Bu başarıda piyasa ekonomisine geçiş sürecinde gerçekleştirilen düzenlemelerin, uluslararası kurumlar tarafından dayatılan standart düzenlemeler olmaması, bunun yerine hazırlanan kalkınma planları dahilinde ve ekonomisinin ihtiyaçları doğrultusunda bir değişime gidilmiş olmasının önemli yeri bulunmaktadır. Ayrıca ticaretle elde edilen gelirler yanında hane halkı ve firmaların tasarruf oranlarının yüksek olması ve milli gelirin yarısının tasarruf ediliyor olması, büyüme ve kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesi açısından önemli olan bir diğer faktör olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Binyıl Kalkınma Hedefleri, Çin, Büyüme

Abstract

Millennium Development Goals(MDG) that based on Millennium Declaration which aims to end extreme poverty and hunger has been identified at a summit under the leadership of United Nations(UN) and with the participation of 189 countries in 2000. These goals are planned to be carried out between the years 1990-2015. Eradicating poverty and hunger, basic education for all individuals, ensuring gender equality, social and economic empowerment of women, reducing child mortality, improving maternal health, combating HIV/

AIDS, malaria and other diseases, ensuring environmental sustainability and establishing global partnerships for development are the main subjects of these targets. The aim of this study is to demonstrate what kind of growth strategy applied and to exhibit improvements carried out in accordance with the MDG in Republic of China which attempts to operationalize market economy at the end of the 1970s and begins to become effective in world trade especially after completing his membership of World Trade Organization in 2001. In this context, we will initially try to explain the factors that led to the economic rise of China in the historical process within the scope of the literature. Then progresses in poverty, education, health, environment and gender equality issues will be discussed by comparison with Eurozone, OECD and the World in general in the light of the World Bank data. In the light of the comparison, one can conclude that China is very successful in achieving the 8 targets set under MDG. A number of factors played an important role in this success. For example, the reforms carried out for the transition to a market economy are not standard regulations imposed by international institutions. Instead, the reformation process is conceived in such a manner that it will meet the needs of the economy through development plans. Moreover, in addition to trade incomes, high rates of households and firms' savings and saving half of the national income are another growth factors vital for reaching the development goals.

Keywords: Millennium Development Goals, China, Growth

Giriş

9000 yıllık kültürel geçmişe sahip olan Çin'in, milattan sonra 1200 yılına kadar Batı Avrupa ekonomilerinden daha ileri ve kişi başına geliri daha yüksek olan ekonomisi, 1200-1500 yılları arasındaki 300 yılda duraklama sürecine girerken Batı Avrupa hızlı bir ekonomik kalkınma gerçekleştirmiştir. 19. yy boyunca Batı Avrupada çok yüksek büyüme oranları kaydedilirken Çin ekonomisi düşüşe geçmiş ve dünyaya kapılarını kapatmıştır. 1912'de Hanedanlığın son bulmasıyla Çin Cumhuriyeti kurulmuştur. Çin'in dünyadan izolasyonu sonucunda kişi başına gelir 2000

yıl önceki seviyesine gerilemiştir. I. ve özellikle de II. Dünya savaşı sırasında Japon işgali Çin'de önemli siyasi karışıklıkları beraberinde getirmiş ve ülkede ciddi bir karmaşaya yol açmıştır. II. Dünya Savaşı sonrası ülkenin Japon işgalinden kurtulmasının ardından, 1949'da sosyalistler idareyi ele almış ve Mao Zedong liderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuştur (TMMOB, 2007, s.40). Mao Zedong liderliğindeki Komünist Parti başa geçtiğinde ülke fakirliğe sürüklenmiştir. Parti 1950'lerde "on beş yıl içinde İngiltere ekonomisini geride bırakma" amaçlı "İleri Doğru Büyük Yürüyüş" adı verilen kalkınma hamlesini başlatmıştır (Kırım, 2007, s.28). Bu hareket çerçevesinde bir yandan Çin ekonomisinin ağırlığının tarıma verilmesi ve diğer yandan da küçük ölçekli işletmelerle kırsal sanayileşmenin sağlanması amacıyla komünler oluşturulmuş ve sanayi kırsal bölgelere taşınmıştır. Ancak planlamanın akılcılıktan uzak ideolojik temellere dayanması, kadroların deneyimsiz oluşu, Sovyet yardımlarının kesilmesi ve kuraklık sebebiyle tarımda istenen verimin alınamaması gibi nedenlerle planlanan hedeflere ulaşılamamıştır (Atlı, 2007, s.97)

1960'larda ülkede yaşanan sefaletin sorumlusu olarak görülen muhalif aydın kesimin saf dışı bırakılmak istendiği ve "Kültür Devrimi" olarak adlandırılan döneme girilmiştir. Bu nedenle 60'lı yıllar "Kayıp On Yıl" ya da "Kaybolan Yıllar" olarak isimlendirilmiştir. 1978'de partinin başına daha önce Mao tarafından muhalif olması nedeniyle sürgüne gönderilen Deng Xiao Ping gelmiş ve serbest piyasa ekonomisi ile kalkınma yolundaki reformları gerçekleştirerek dev bir ekonomi inşa etmiştir (Kırım, 2007, s.27-28). 1992 yılında partinin, Deng Xiao Ping'in sosyalist piyasa ekonomisinin kurulmasına yönelik düşüncelerini benimsemesiyle köklü bir ideolojik değişim yaşanmıştır. Yeni paradigma çerçevesinde reformların amacı, fiyatların ve kaynak dağılımının, devletin makroekonomik etkisi altında olan piyasa güçleri tarafından belirlendiği bir ekonomik yapı kurmak olmuştur (Bell, Khor, ve Kochhar, 1993, s.2). Endüstriyel gelişimin kamu mülkiyeti ile özel sektör büyümesinin birleşmesiyle gerçekleştirilmesi ve serbest ticaret politikası Deng' in izlediği stratejinin en dikkat çeken iki bileşeni olmuştur (Bramall, 2009, s.26).

1970'lerin sonunda başlayan reform hareketleri 1990'lı yıllarda hız kazanmış ve Çin Halk Cumhuriyeti bir yandan piyasa ekonomisine işlerlik kazandırarak ve diğer taraftan da kendi yapısına uygun

politikalarıyla planlarını adım adım hayata geçirerek tüm dünyada etkisini hissettiren ekonomik büyümesini ve kalkınmasını gerçekleştirmiştir. Çalışmamızda öncelikle Çin Halk Cumhuriyeti'nin büyüme ve kalkınmasında etkili olan faktörler ve uygulanan reformlarla ülke ekonomisinde gerçekleştirilen dönüşüm açıklanmaya çalışılacak, daha sonra büyüme ve kalkınmaya ilişkin temel teorik yaklaşımlara yer verilecek, son olarak da ülkenin Binyıl Kalkınma Hedefleri kapsamında nasıl bir gelişme gösterdiği ortaya konulacaktır.

Çin'de Gerçekleştirilen Reformlar, Büyüme Stratejisi ve İktisadi Dönüşüm

Çin'de gerçekleştirilen reformların birkaç aşamadan oluştuğu söylenebilir. Bunlar 1978-1984, 1984-1988, 1988-1991 arası ve 1992'de başlayan aşamalardır (Bell vd., 1993, s.3). 1978'deki Çin Milli Kongresi'nde 1985 yılına kadar gerçekleştirilecek olan Dört Modernizasyon hareketi bu reformların bir ayağını oluşturmuştur. Bu hareket kapsamında ülkenin, bilim, teknoloji, sanayi, ve ulusal savunma kapasitesinin artırılmasına vurgu yapılmış ve aynı zamanda kalabalık nüfusun gıda ihtiyacının karşılanması amacıyla tarımın da yenilenmesi üzerinde durulmuş ve başarıyla bu hedefe doğru adımlar atılmıştır (Liu ve Wall, 2005, s.696).

Reformlar kapsamındaki adımlardan biri fiyat sisteminde gerçekleşmiştir. 1979 yılına kadar fiyatlar çoğunlukla devlet tarafından belirlenmiş ve öncelikle kırsal alanda uygulanan iki parçalı fiyatlandırma modeliyle daha serbest bir fiyatlandırma sistemine geçiş için adımlar atılmıştır. Bu sistemde çiftçiler ürünlerinin belirlenen kota miktarı kadarını devlete, yine devletçe belirlenen sabit fiyatlardan satmakta, kota üzerindeki ürünler ise anlaşılabilir fiyatlardan ya piyasada satılmakta ya da devlete satılmaktaydı. Bu sistem 1984 yılında daha geniş ürün yelpazesine uygulanarak kapsamı genişletilmiştir. 1988'de perakende satışların %53'ü serbest piyasa fiyatları üzerinden gerçekleştirilmiştir. 1992 yılında ise sanayi girdilerinin hemen tamamının fiyatlarının serbest piyasa koşullarına bırakıldığı duyurulmuştur (Bell, Khor, ve Kochhar, 1993, s.18).

Fiyat sistemindeki reformları bankacılık sistemi takip etmiştir. Bu kapsamda 1980'lerdeki reformlar öncesinde makroekonomik politikaları belirleyecek bağımsız bir kurum bulunmazken, söz konusu dönemden sonra Bankacılık fonksiyonlarının belirlenmesi

ve ekonomi üzerinde daha iyi bir kontrol sağlayacak yeni bir politika enstrümanının yaratılması amacıyla bankacılık sisteminde reformlar gerçekleştirilmiştir. 1984'de Çin Halk Bankası kendi para politikası araçlarıyla kurulmuştur. Banka, ekonomideki toplam kredi düzeyini kontrol etmekte ve önemli makroekonomik kararların alınmasında Merkezi Hükümetle birlikte çalışmaktadır. Bankacılık sisteminin ticari boyutu Çin Sanayi ve Ticaret Bankası tarafından kontrol edilmektedir. Bu banka özel bankalarla ve il düzeyinde kurulan diğer bankalarla rekabet halinde olmasına karşın hükümetin kredi planı, para politikası kararlarını etkilemeye devam etmektedir (Hafer ve Kutan, 1994, s.937).

Finansal reformlar kamu teşebbüslerine karar alınmasında daha fazla serbestlik tanımakta ve karlarının bir kısmını ellerinde tutmalarına müsaade etmektedir. Bu kazançların özel bir vadeli hesapta tutulmasına izin verilmekte ve bu da yatırım harcamalarının finansmanında kullanılmaktadır. Finansal reformlarla birlikte yeni finansal araçlar ve hizmetlerin sunulması hanehalkı tasarruflarını teşvik etmiştir. Bu amaçla, aralarında kredi kooperatifleri ve özel tasarruf bankalarının da bulunduğu yeni kurumlar kurulmuştur. Özel tasarruf bankalarının amacı, Merkez Hükümetin arzu ettiği yatırım seviyesini gerçekleştirmek için gerekli fonların teminidir. Bu kurumsal gelişmeler banka mevduat hacimlerinin ve tasarruf oranlarının artmasını sağlamıştır (Hafer ve Kutan, 1994, s.937-938).

Bankacılık ve finans alanındaki reformları takiben, ihracattaki sübvansiyonların kaldırılması, uluslararası ticarete yabancı sermayeli girişimlerin artması, ihracatçıların elde ettikleri döviz kazançlarının eskisine göre daha yüksek bir miktarını ellerinde tutmalarına olanak sağlanması ve kurlardaki oynamalarla para biriminin değer kaybetmesi gibi gelişmeler Çin'de ihracatın canlanmasını sağlamıştır. 1992'de özel ve kırsal kolektif girişimlerin, modern yönetim ve teknoloji avantajlarından faydalanılması amacıyla, daha küçük yabancı girişimlerle ortaklıklar oluşturmaları desteklenmiştir (Bhalla, 1995, s.560).

Yaşanan bu reform sürecinde tabii olarak bir takım sıkıntılar da ortaya çıkmıştır. Örneğin 1990'lı yıllarda enflasyon ekonomisi açısından önemli bir sorun olmaya başlamış, özel sektör verimliliğinin KİT'lere göre nispeten yüksek olması KİT'lerin zarar etmesine ve

birçoğunun kapanmasına ya da özelleştirilmesine yol açmıştır. Piyasadaki büyük ölçekli kamu işletmeleri ise devletin egemenliğinde kalmayı sürdürmüştür. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan başka bir sorun da ülkeye yabancı sermayenin çekilmesi amacıyla verilen teşviklerin kapasite fazlasına yol açması olmuştur. Fazlanın oluşmasında 1996-97 krizleri sebebiyle var olan dış talep eksikliği etkilidir (Saray ve Gökdemir, 2005, s.667). Ancak ekonomideki bu sorunları da mali disiplin ve düzenlemelerle aşılmıştır.

Çin, bu süreçte Dünya piyasalarının, ticaretin ve küreselleşmenin faydalarını toplamayı bilmiştir. Çin'in büyümesinde ihracat önemli bir role sahip olmuştur. Ayrıca Çin giderek daha yetenekli işgücü ve teknolojiye bağlı olarak ihracatı artırıcı aktif politikalar uygulamıştır. Bu yolla 1980'lerde hızlı büyümesini başlatmıştır. 1980 ve 1990'larda gerçekleşen söz konusu büyüme çoğunlukla köy ve kasabalardaki kooperatif benzeri yapılarla gerçekleşmiştir. Dünya ticaretinin 1980'lerde hız kazanmasıyla birlikte 1 milyarlık tüketici pazarı olan ülke, yatırımcıların ilgi odağı haline gelmiştir. Başlarda piyasa, gelirin düşük olması ve hükümet politikaları sebebiyle büyük olmasa da yatırımcılar Çin'in sunmuş olduğu ucuz işgücü ve yeteneklerin farkına varmışlar ve giderek artan oranda ülkeye yatırımlarda bulunmuşlardır (Todaro ve Smith, 2009, s.193-194). Ülkede yükseköğrenime verilen önem sonucu ortaya çıkan nitelikli işgücünün, örneğin mühendislerin maliyetinin ABD'deki mühendisle veya bilim adamıyla kıyaslandığında onda birine denk gelmesi, dolayısıyla bu tür avantajların yatırımcıları cezbetmesi büyüme sürecine önemli katkıda bulunmuştur (Kırım, 2007, s.31-32).

Kırım(2007), genel kanının aksine, Çin' in yalnızca işgücü avantajını kullanmadığını, bunun yanında çalışma disiplini, iş ahlakı, başarıma hırsı gibi toplumsal özelliklere de sahip olarak ve internet, telekom, hava limanları, hızlı tren bağlantıları gibi altyapı öğelerini de temin ederek dünyanın en verimli bölgelerinden biri haline gelmeyi başardığını ifade etmektedir. Ayrıca ülkeye yabancı sermaye girişinin sağlanması için önemli tavizler de verilmiş, bir yandan ülkenin ihracat gelirlerini arttırmak ve teknoloji transferini gerçekleştirmek için önemli tavizler de alınmıştır. Yabancı sermaye Çin mucizesinin temelini oluşturarak yatırım ve ihracatın temel taşı olmuştur. Ülkeye giren sermaye ağırlıklı olarak Ar-Ge, sanayi ve ticaret yatırımlarında kullanılmıştır (Kırım, 2007, s.31-32).

1978' den beri yönetimi elinde bulunduran Deng'in Şubat 1997' deki vefatı Çin ekonomi politikasında bir dönüm noktası olmuştur. Deng' in bu tarihe kadar sürdürdüğü piyasa sosyalizmi vizyonu, yönetimi devralan ve 2003 yılına kadar sürdüren Jiang Zemin döneminde, terk edilmiştir. KİT'ler ile ilçe ve köy işletmelerinin(township and village enterprises-TVE) özelleştirilmesi söz konusu olmuştur (Bramall, 2009, s.469). Yerel yönetimlerin alanındaki piyasa odaklı bu kamu girişimleri, Çin'in merkezi planlamadan vazgeçmesindeki itici güç olmuştur. Bu girişimler ilçe ve köy işletmeleri olarak bilinmektedirler ve 1980lerde ve 1990ların başında önemli bir büyüme kaydetmişlerdir(Kung ve Lin, 2007, s.569). TVE'ler kırsal alanda yerel halkın kolektif olarak sahip olduğu ya da ağırlıklı olarak köylülerce sahip olunan ve yönetilen ekonomik birimlerdir(Fu ve Balasubramanyam, 2003, s.28). Bu işletmeler genellikle küçük ölçekli ve hafif endüstri alanında faaliyet gösteren işletmeler olmakla birlikte 1990lı yıllardan itibaren birçok bölgede üstün kaliteli ürünlere, teknolojiye ve yönetime sahip daha büyük ölçekli bazı köy-kasaba işletmeleri görülmeye başlanmıştır (Sutherland, 2003, s.172). Bu tarz girişimlerin, reform döneminde, piyasa olanaklarından yararlanmak üzere serbestleştirilmesi, hem kendi büyümelerinin hem de tüm ekonomiye ilişkin büyüme oranlarının ivme kazanmasında etkili olmuştur(Putterman, 1997, s.1639). 2000 yılında bu işletmeler toplam endüstriyel üretimin %47'sini gerçekleştirmişlerdir ve 1988-1999 arasındaki 10 yıllık süreçte yıllık ortalama büyüme oranları %19'dur (Fu ve Balasubramanyam, 2003, s.27).

Yine 1997 sonrasında işgücü göçüne yönelik kontrollerin kaldırılması ve Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik söz konusu olmuştur. Sosyalist söylemler korunmuş olsa da Çin Komünist Partisi'nin esas hedefi kapitalist bir ekonomik sisteme hızlı geçişin sağlanması olmuştur. 2001 yılında özel sektör sermayedarlarının partiye üye olmaları bu hedefe yönelik sembolik bir adım olarak nitelendirilmiştir (Bramall, 2009, s.469).

2001 yılının Aralık ayında, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'yle 15 yıldır sürdürdüğü üyelik müzakereleri tamamlanmış ve Hükümet, başta ticaret rejimi olmak üzere ekonomide çeşitli yapısal değişikliklere gideceğini taahhüt etmiştir. Hemen ertesinde yıllardır sinyalleri verilen yüksek büyüme hızı gelmiş, ticaret hacimlerinde rekorlar kırılmış ve ülke uluslararası doğrudan yatırımların en

cazip çekim merkezi olmuştur. Çin 2001 yılında 509.8 milyar Dolar'lık toplam ticaret hacmiyle dünyanın 6. büyük ülkesi olmuştur. Özellikle 2005 sonrası DTÖ kapsamında dünya tekstil gümrük vergisi ve kotalarının kalkmasıyla Çin'in etkisi daha ciddi olarak hissedilmiştir (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, 2004, s.2).

Çin dış ticareti ve özellikle de ihracatı destekleyerek Doğu Asya kalkınma modelini izlemiştir (Wu, 2004, s.5). Gerçekleştirdikleri önemli ekonomik ilerlemeler nedeniyle Asya Kaplanları olarak isimlendirilen Hong Kong, Tayvan, Singapur ve Güney Kore'nin (Lee ve Lee, 1990, s.43) izlemiş oldukları bu modelin temel unsurları; finans sistemi üzerindeki devlet kontrolü, devlet sahipliğindeki girişimlere hükümetçe doğrudan destek verilmesi, ağır sanayide ithal ikameci endüstrileşme, ihracat pazarlarına yüksek bağımlılık ve yüksek yurtiçi tasarruf oranlarıdır (Baek, 2005, s.485).

Ticaretin desteklenmesiyle Çin, bir yandan ihtiyaç duyduğu döviz kazanırken diğer yandan teknoloji transferini ve rekabeti de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla ülkenin büyümesinde ticaretin önemli bir yere sahip olduğuna şüphe yoktur (Wu, 2004, s.5).

Çin elde ettiği yabancı kaynakları Ar-Ge yatırımlarına transfer ederek çift raylı ekonomik büyüme ve kalkınma stratejisi adı verilen bir strateji izlemiştir. Bu strateji ile hedefi 2020 yılında GSYİH'nın %2.5ini, yani 115 milyar dolarını Ar-Ge yatırımlarına ayırmaktır. Bu hedeflerin etkisi ile 1990 yılından sonra Microsoft, Google ve General Motors gibi 500 şirketin ülkede Ar-Ge merkezi kurması sağlanmıştır. Sonuçta ülke, geleceğin zenginlik kaynağı olacak bilgi ve inovasyon ekonomisi için sağlam bir alt yapı oluşturmuştur (Kırım, 2007, s.33).

Çin, bu kendine has politikalarla iktisadi büyüme ve kalkınmada önemli mesafeler almıştır. Çin, özel coğrafi çevresi, kendi iktisat kanunları ve ilkeleriyle uzun soluklu bir gelişim göstermiştir (Kai-She, 2013, s.242). Kendi ulusal çıkarları yönünde hazırladığı bir kalkınma planı çerçevesinde yalnızca küçük işletmeleri özel sektöre açmış ancak stratejik şirketlerini devlet kontrolünde tutmaya devam etmiştir. Ekonomiyi yönetenlerin temel ilkesi *büyük devlet işletmelerin elde tutulması*, küçüklerin ise elden çıkarılması olmuştur. Diğer bir ifade ile terk edilen "devlet işletmeciliği" değil, "geleneksel" devlet işletmeciliği olmuştur. Bu kapsamda devlet işletmeciliği

korunmuş, ancak bu işletmecilik modernleştirilerek, çağın gerektirdiği şekilde yenilenerek devam etmiştir. Bu anlayış çerçevesinde devlet işletmelerine merkezi otoriteden daha bağımsız olarak karar alma özgürlüğü tanınmıştır (Dura, 2012).

Bu doğrultuda Çin, ABD Hükümeti ve uluslararası finansal kurumlar tarafından temel rehber prensipler olarak kabul edilen Washington Konsensüsünün içerdiği neoliberal politikalar setini uygulamayı reddetmiştir. Bunun yerine, ilk olarak adı Time dergisinin editörü olan Joshua Cooper Ramo tarafından 2004 yılında dillendirilen ve Pekin Konsensüsü olarak adlandırılan yeni bir politik modeli uygulamıştır. Pekin Konsensüsü temel olarak inovasyona dayalı kalkınmayı, iktisadi başarının kişi başına milli gelirle değil bunun sürdürülebilirliğiyle ve eşitlik düzeyiyle ölçülmesini, Amerika Birleşik Devletleri(ABD)'ne karşı Çin'in ve diğer ülkelerin kendi kaderlerini tayin etmelerini içermektedir (Kennedy, 2010, s.467-468).

Pekin Konsensüsü olarak nitelendirilebilecek, yıllara yayılan ekonomik reform programı, birçok açıdan dünyada uygulanan diğer reform programlarından farklılıklar göstermektedir (Öztürk, Sözdemir, ve Gövdere, 2006, s.61-67). Öztürk, Sözdemir ve Gövdere(2006) bu farklılıkları şu şekilde toparlamışlardır;

İlk olarak, Doğu Avrupa ile çoğu üçüncü Dünya ülkelerinde liberalleşme devlet merkezli ekonomik yapının yıkılması yoluyla gerçekleştirilmişken Çin Halk Cumhuriyeti'nde liberalleşme komünist rejimden devralınan yapı üzerine inşa edilmeye çalışılmıştır.

İkinci olarak, Hindistan ve Brezilya gibi kalkınmakta olan ülkeler, ekonomik reformları, ödemeler dengesi krizi, borç krizi ya da parasal krizler gibi olağanüstü durumlarda bir zorunluluk olarak uygulamaya koymak durumunda kalmış ve halk desteğini de tam olarak arkalarına alamamışken, Çin' de reformların uygulanmaya başlanması herhangi bir krizle ilişkili olmamış ve halkın da bu reformlara geniş bir desteği söz konusu olmuştur.

Diğer bir farklılık, Çin'in ekonomik liberalizasyona geçişte geniş, kapsamlı ve şok bir uygulama yerine, kademeli bir yaklaşımı benimsemiş olmasıdır. Bu kapsamda öncelikli olarak tarım sektörü ele alınmıştır (Öztürk vd., 2006, s.68). Çin iktisat teorisi prensipleri, insanlar ve ürünler arasındaki ilişkilerin yönetimi ve geçim kaynaklarını geliştirmek üzere insanların

akılcı doğasının etkinleştirilmesini içermiştir. Ekonominin amacı insan gücünün, toprağın ve ürünlerin mümkün olan en etkin biçimde kullanılması şeklinde belirlenmiştir. Çinli iktisatçılar insan gücü ve toprağı önemli üretim araçları olarak görmüşlerdir (Kai-She, 2013, s.248-249). Bu düşünce temelinde tarıma odaklanmış olan Çin TVE' ler aracılığıyla kırsal kalkınmayı hedeflemiştir. Bu girişimler temelde eski komünlerin değişime uğramış bir türüdür ve 1980 ve 1990'lı yıllarda Çin'in endüstrileşme çabalarında temel dinamizmi sağlamıştır (Öztürk vd., 2006, s.68). 1990ların başlarında, bu girişimlerden küçük ölçekli olanlarda özelleştirmeye gidilmiş olsa da kitlesel bir özelleştirme girişimi söz konusu değildir ve devlet bu alandaki hakim gücünü korumuştur (Bramall, 2009, s.421). Çin yönetimi Dünya Bankası' nın yoğun özelleştirme uygulamalarına yönelik önerilerini reddederek uygun yasal düzenlemelerle bu girişimleri rekabete teşvik etmiş ve tekelci yapıların oluşmasının önüne geçmiştir. Dolayısıyla Çin'de kamu kuruluşlarının, Rusya ve Doğu Avrupa ülkeleri gibi gelişmekte olan ülkelerdekine benzer şekilde bir gecede, oldukça düşük fiyata ve gelişigüzel elden çıkarılması söz konusu değildir (Öztürk vd., 2006, s.68).

Diğer bir farklılık Çin'in yabancı yatırımcılara verdiği özerkliklerle ilgilidir. Çin, yabancı yatırımcılara sadece kırsal bölgelerdeki özel ekonomik bölgelerde özerklik tanımıştır. Ülkelerin diğer bölgelerinde, yabancı yatırımcılara karşı, kalkınma hedeflerini kapsayan bazı zorlamalar ve düzenlemeler getirmiştir (Kavalijit'den aktaran Öztürk v.d., 2006, s.69).

Dünya ekonomisinde Çin kadar hızlı büyüyen, çeyrek yüzyıl içerisinde insanların yaşam standardını bu kadar yükselten başka bir ülkeye rastlanmamaktadır. Çin'in ekonomik başarısı büyük ölçüde istikrarlı hükümetlere, yüksek tasarruf ve yatırım oranlarına, dinamik ve devlet destekli ticaret, yatırım ve sanayi politikalarına, sabırlı, stratejik planlamaya, aile bağlarına dayalı disiplinli iş ahlakı anlayışına, enflasyonun ve kamu açıklarının kontrolüne ağırlık veren makroekonomik politikalara dayanmaktadır (Özdemir, 2007).

Buraya kadar Çin' de yaşanan ekonomik dönüşüme ve bu kapsamda gerçekleştirilen reformlara değinilmeye çalışıldı. Çalışmanın şimdiki kısmında kalkınmaya ilişkin temel yaklaşımlara ve gelişmekte olan

ülkeler içerisinde sosyalist ekonomiyi benimseyen ilk ülke olan Çin' in (Jolly, Emmerij, Ghai, ve Lapeyre, 2004, s.158) kalkınmasının hangi yaklaşıma yakın olduğu veya bu yaklaşımlarla bir bağının olup olmadığı ele alınacaktır.

Kalkınma Kavramı ve Temel Yaklaşımlar

Kalkınma kavramı yalnızca ekonomik ya da maddi büyüme ile açıklanabilecek bir kavram değildir. Kalkınma, içinde beslenme, barınma olanakları, sağlık ve eğitim hizmetleri, çevre, insan hakları, yoksulluk, nüfus ve gelir dağılımı gibi göstergeleri de barındıran bir olgudur. Kalkınmanın açıklanmasında kişi başına gelirin ve üretimin artması dışında bu bahsedilen sosyal, ekonomik ve kültürel yapıların da dikkate alınması gereklidir. 1947'de BM kalkınma planları incelemelerinde "iktisadi kalkınmada nihai amacın tüm nüfusun refah seviyesini yükseltmek" olduğu açıklanmıştır.

Dolayısıyla kalkınma, insan ve toplum açısından sadece maddi yaşamın sürdürülebilmesi açısından değil bununla birlikte insanlık toplumunun yüksek kültür ürünlerini üretebilmesi için gerçekleştirilmesi gereken bir süreç ve sürekli bir yarıştır. Bu süreçte her geçen gün daha fazla mal ve hizmet üretimi arzulanmaktadır. Bu üretim ve bunun toplum tarafından tüketimi, toplumun yaşam düzeyinin yükseltilmesi ve giderek o toplumun uygar dünya toplumlarına katılması anlamına gelmektedir (Han ve Kaya, 2004, s.5).

Çoğu zaman modernleşme, ilerleme, büyüme ve sanayileşme gibi kavramlarla iç içe olan kalkınma kavramına ilişkin olarak farklı zamanlarda farklı kişilerce birbirinden ayrı tanımlamalar yapılmış (Erdem ve Ökmen, 2008), kalkınmanın nasıl gerçekleştirilebileceğine yönelik birbirine benzer ve farklı teoriler ortaya konulmuştur.

Kalkınma teorilerinin kaynağı genel itibariyle 18. ve 19. yüzyıl Avrupa iktisat düşüncesinin iki ekolü olan klasikler ve neo-liberaller ile Marxistler ve radikaldir (Piasecki ve Wolnicki, 2004, s.301). Klasik ekonomik büyüme ve kalkınma teorileri için 4 ana akımdan söz edilebilir. Bunlar kalkınmada doğrusal aşamalar teorileri, yapısal değişim modelleri, uluslararası bağımlılık devrimi ve piyasa köktenciligi olarak

ifade edilen neoklasik karşı devrim şeklinde karşıma-za çıkmaktadır. Walt W. Rostow, doğrusal aşamalar teorisinin en önemli savunucusudur. Rostow, ulusal ve uluslararası tasarrufların hareketliliğinin ekonomik büyümeyi hızlandıracak olan etkin yatırımların gerçekleştirilmesine aracılık edeceğini ve bunun, ülkelerin yükselişe geçmeleri için gerekli olan temel kalkınma stratejilerinden biri olduğunu söyler. Daha fazla yatırımın daha fazla büyümeye yol açacağına ilişkin iktisadi mekanizma Harrod-Domar büyüme modeli olarak ifade edilebilir. Buna göre ekonomik büyüme, ekonomideki tasarruf oranı ile sermaye/hasıla katsayısına bağlıdır ve ekonomiler büyümek için milli gelirin belirli bir oranını tasarruf edip yatırıma dönüştürmelidirler. Bir ekonomi ne kadar fazla tasarruf edip bunu yatırıma dönüştürebilirse o kadar çok büyüyecektir (Todaro ve Smith, 2009, s.110-111-113).

Yapısal dönüşüm üzerinde duran kalkınma teorilerinin içinde, Nobel ödüllü W.Arthur Lewis'in teorisi en iyi bilinenlerdendir. Lewis, ikili (dualistic) kalkınma veya sınırsız işgücü arzı koşullarında ekonomik büyüme kavramını geliştirmiştir. Bu kavram ilk kez 1954 yılında yayınlanan Manchester Okulu makalesinde dile getirilmiştir. Temel düşüncesi oldukça basittir. Lewis, geri kalmış (yoksul) ekonomileri modern/kapitalist/endüstriyel sektör ve geri kalmış/geleneksel/tarımsal sektör olarak ikiye ayırmıştır. İşgücü, her bir faaliyetten beklenen faydayı dengelemek üzere, sektörler arasında geçiş yapmaktadır. Modern endüstride emek, marjinal ürün değerince kazanç sağlar. Ürünün net değeri ile ücretler arasındaki fark karı oluşturur ve karın bir bölümü yeniden yatırıma dönüştürülür. Geleneksel sektörde çiftçiler, esnaf-zanaatkar ve tüccarlar etkin bir biçimde küçük tekelci rekabetçiler gibi hareket ederler. Bunlardan her biri ortalama ürün kadar kazanç elde ederler. Marjinal ürün sıfırken, birkaç şanslı kişi dışındakilerce elde edilen tutar, geçimlik sabit bir tutara eşittir. Bu nedenle ekonomik büyüme, modern sektör karlarının yeniden yatırıma dönüşmesi ve işgücünün geleneksel sektörden modern sektöre çekilmesiyle gerçekleşmektedir (Becker ve Craigie, s.195-196 2007).

Neoklasik teoride ise temel nokta, devletin piyasadaki müdahalelerine karşı olunmasıdır. Devlet müdahaleleri kalkınmayı yavaşlatır. Kalkınmada temel strateji mümkün olduğunca piyasa güçlerine gü-

venmek ve devletin, piyasa güçlerini rahatlatıcı önlemler almakla sınırlandırılması olmalıdır. Bu görüş rekabetçi piyasa kapitalizminden doğmuştur. Özgür bir bireyin kendi çıkarını maksimize etmek üzere rasyonel hareket etmesi gerektiğinden, ekonomik faaliyetleri yönetmek üzere kendi kendini düzenleyen bir mekanizma zaman içerisinde ortaya çıkacaktır. Bu özgür seçimler kısıtlıkların ortadan kaldırılmasını sağlar ve piyasalardaki serbest işlemlerin sağladığı otomatik düzenlemeler yoluyla gelişme gösterir. Rekabet, ekonominin, insanların arzu ettikleri ürünleri üretmesini ve maksimum ürünün en etkin biçimde üretilmesini temin eder (Jameson ve Weaver, 1989, s.143-144).

Robert Solow, Paul Samuelson ve Franco Modigliani ile birlikte neoklasik büyüme okuluna öncülük edenlerden biridir. Solow'un neoklasik büyüme modeli üç temel öngörüye sahiptir. Bunlardan ilkinde göre istikrar (denge) durumunda kişi başına üretim düzeyi, tasarruf/yatırım oranının milli gelire oranıyla pozitif ve nüfus (veya işgücü) artışıyla da negatif ilişkilidir. İkinci olarak, istikrar durumunda üretim artışı, tasarruf/yatırım oranının milli gelire oranından bağımsızdır ve dışsal bir veri olan işgücü artışı ile işgücü verimliliği artışı tarafından belirlenir. Tasarruf oranlarındaki bir artış nihai olarak sermayenin verimliliğindeki bir düşüşle (veya daha yüksek sermaye/hasıla oranıyla) dengelenecektir. Bunun sebebi sermayenin azalan getirisi varsayımdır. Son olarak, aynı tasarruf ve teknoloji durumunda ülkelerin kişi başına milli gelirlerinde bir yakınsama gerçekleşecektir. Çünkü, daha düşük sermaye-işgücü oranına ve daha yüksek sermaye verimliliğine sahip olan, daha az gelişmiş (yoksul) ülkeler zengin (gelişmiş) ülkelere daha hızlı büyüyeceklerdir (Thirlwall, 2013, s.25-26).

Solow, Harrod-Domar modelinin sabit sermaye/hasıla oranı varsayımı yerine, standart neoklasik üretim fonksiyonunu koyarak ve faktör getirilerini belirlemek üzere üretim faktörleri piyasasında rekabete izin vererek bu modeli geliştirmiştir. Sermaye/hasıla oranındaki düzenleme doğal büyüme oranıyla belirli bir büyüme oranını garanti etmektedir (Eaton, 1989, s.1333). Bu doğal büyüme oranı değişmemektedir ve neoklasik modelin daha önce saydığımız ikinci öngörüsünden kaynaklanmaktadır.

Uluslararası bağımlılık modelleri ise temelde, gelişmekte olan ülkelerin ulusal ve uluslararası politik, kurumsal ve ekonomik katılıklarıyla çevrildiğini ve gelişmiş ülkelerle bir bağımlılık ve hakimiyet ilişkisine tutulduklarını ifade eder (Todaro ve Smith, 2009, s.122). 1970lerde bağımlılık teorisinden yola çıkılarak kendi kendine hareket etme kapsamında birtakım programlar uygulanmaya çalışılsa da bu strateji başarıya ulaşamamıştır. Bazı yerel projeler başarılı olabilmişse de temelde küresel ekonomiye bağımlılık sürmüştür. Kalkınma stratejileri, dünya ekonomisinin durumu ile ticari rakip veya ortak olan ülkelerin ekonomilerinin durumunu dikkate almak durumundadır (DeGregori, 1989, s.15).

Marx' a göre sosyal kalkınma üç aşamada gerçekleşecektir. Bunlardan ilki olan ilkel komünizmde toprağın, araç gereçlerin ve diğer temel iktisadi kaynakların ortak mülkiyeti söz konusudur. İkinci aşama olan kapitalizmde toplum üretim araçlarına sahip olanlar ve olmayanlar olarak ayrılmaktadır. Piyasaların temel görevi kaynakların dağılımıdır. Üçüncü ve son aşama olan sosyalizmde üretim araçları üzerinde devlet veya kişilerin ortak mülkiyeti söz konusudur. Endüstrileşme, insanların geçimlerini sağlamak için artık mücadele etmek zorunda olmadıkları ve bireylerin ihtiyaçlarının kollektif dağıtım sisteminde karşılanması anlamına gelmektedir. Marx'ın analizinin temelinde sermaye ve işgücü arasındaki ilişki yer almaktadır. Açıklanan bu aşamalar farklı üretim modellerini ifade etmektedir. Her bir aşamada üretim güçlerinin ve üretim ilişkilerinin (işbölümünün) farklı bir kombinasyonu söz konusudur. Kapitalizm öncesi üretim formu altında bireyler genellikle geçimlik tarım yoluyla kendilerinin ve ailelerinin yaşamını idame ettirmektedirler. Dolayısıyla iş veya işgücü miktarı yalnızca yiyecek, barınma, giyim ve diğer gereksinimleri temin etmeye yetecek düzeydedir. Marx, kapitalizmde durumun değiştiğini söyler. Teknolojinin ve insan yeteneklerinin, doğal kaynakları kullanıp bunlardan istifade etmeye gelişmesi, daha kompleks örgütlenme biçimlerini mümkün kılmaktadır. Marx, kapitalizmde toplumun iki temel ayrıma tabi olduğunu söyler. Bunlar üretim araçlarına sahip olan brujuvazi ve bunlara sahip olmayan proletaryadır. Proletaryanın yaşamını sürdürmesinin tek yolu işgücünü satması, örneğin ücret karşılığı çalışmasıdır. Bu çalışma kapitalizm öncesi sistemden farklıdır. Emek artık işçilerin ailelerinin temel ihtiyaçları yanında brujuvazinin de gereksinimlerini karşıla-

maktadır. Temel gereksinimlerin karşılanması için gerekli çalışma düzeyini aşan "fazla" üretim araçları sahibi için karı oluşturmaktadır. Çünkü işçiye ödenen tutar ürettiği ürünün tam değeri olmamaktadır. Bu karlar daha sonra daha fazla fabrika veya toprak şeklinde yeniden yatırıma dönüştürülebilir. Böylece daha büyük zenginliğin oluşumu için gerekli koşullar ortaya çıkmaktadır ancak zenginlik brujuvazide kalmaktadır. Marxist teoriye göre kapitalizmin varlığını sürdürebilmesi için kar elde etmek üzere olanakları arttırması gerekmektedir (Willis, 2005, s.62-63-64).

Bir tarım toplumunun ekonomik ve sosyal kalkınmada kapitalist olmayan bir yol izlemesini savunanlar Rus halkçılar olmuşlardır. Rus halkçılığı, kısmi olarak, "ilkel birikim"¹ sürecinde köylülere güçlükler yaratan kapitalist kalkınmaya karşı bir hareket olarak ortaya çıkmıştır ve alternatif bir kalkınma stratejisi olarak görülmüştür. Lenin' in, kapitalist olmayan kalkınma yaklaşımına katkısı, emperyalist bir dünyada ortaya çıkan sınıf çatışmalarının kaçınılmaz olarak sosyalizmle sonuçlanacağına ilişkin genel Marxist görüşe ulusal-sömürgecilik sorununu eklemesi olmuştur. Lenin, kalkınmanın kapitalist aşamasının, özgürleşme yolundaki ve savaş sonrasında belirli ilerlemeler göstermiş olan geri kalmış ülkeler için kaçınılmaz olduğu iddiasının doğruluğunu sorgulamıştır. Lenin' e göre gelişmiş ülkelerdeki proletaryanın da yardımıyla gelişmekte olan ülkeler kapitalist aşamaya geçmek zorunda kalmadan Sovyet sistemini ve komünizmi uygulayabilirler (Kofi, 1981, s.852-853).

Lenin, sanayisi gelişmemiş bir ülkede, gelişmiş batı ülkelerindeki öncü bir devrimi beklemeksizin proletaryan devrimin mümkün olabileceğine inanan ilk isimdir ve emperyalizm dünyanın sömürgeleşmiş bölgelerinde devrimci koşulların yaratılmasında rol oynamaktadır. Lenin' in devrimci liderliğinin bir ürünü olarak "Leninizm", Marxizm' in yeni bir formu olarak ortaya çıkmıştır. Bu görüş yarı feodal ve yarı sömürge koşullarındaki bölgelere uygulanabilme özelliğine sahiptir (Bender, 1973, s.307).

Tüm bu modeller kapsamında son dönemde Dünya ekonomisinde görülmemiş ekonomik büyüme oranlarını yakalayan Çin kalkınma perspektifinden incelendiğinde, hem klasik modellerde üzerinde du-

¹ Buna göre toplumsal koşullar sonucunda insanlar ya işçi ya da kapitalist olmakta ve emekçi halk süreç içerisinde üretim araçlarından koparak mülksüzleşmektedir. Marks, bu süreci ilkel sermaye birikimi olarak ifade etmektedir.

ruhan tasarruf ve sermaye birikiminin sağlandığı ve bunların verimli alanlarda yatırıma dönüştürüldüğü ve hem de sosyalist modellerin sömürge karşıtı ve devlet-halk odaklı kalkınma stratejilerini uyguladığı söylenebilir. Başlangıçta ülkedeki komünist rejimin kurucusu Mao Zedong' un, Marxist-Leninist bir yaklaşım izlediği ve bu kapsamda sanayi, altyapı ve finans kuruluşlarının doğrudan devlet tarafından sahiplenildiği görülmektedir. Ekonominin yönetimi tamamen merkezi otoritenin kontrolü altına alınmıştır. Merkezi otoritenin yetkileri; temel ihtiyaç malzemelerinin tahsisi ile kaynakların yatırıma, tüketime ve savunmaya yönlendirilmesi gibi konuları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Ekonomik kalkınma için merkezi planlama çerçevesinde beşer yıllık kalkınma planları yapılmış ve bunlar birbiri ardına uygulamaya konulmuştur (TMMOB, 2007, s.42).

1980lerde Çin'in kalkınma stratejisi "nehri el yordamıyla su altındaki taşlar aracılığıyla geçmek" olarak ifade edilmekteydi. Bunun anlamı reformların adım adım ilerlemesi ve bu ilerlemenin devletin uygun gördüğü oranlarda gerçekleştirilmesidir (Lin, Cai, ve Li, 2003, s.177). 1990larda bu anlayış değişerek "Sosyal Piyasa Ekonomisi" olarak ifade edilen sistemin tesisi söz konusu olmuştur. Bu adımla birlikte Çin ekonomisi, bir tarafta devlet dışı sektörün giderek genişlediği ve bu yolla dünya ekonomisine dahil olduğu iki yapı bir sisteme dönüşmüştür. Bu sektörler temel olarak yabancı sermayeli girişimlerden (FIEs-foreign invested enterprises) ve özel işletmelerden oluşmaktadır ve bu kuruluşlar finansal destek ve kontrol bakımından devlete en az bağlı olan kuruluşlardır. Diğer taraftan tüm ekonomide azalan ağırlığına karşın devlet sektörü ağır sanayide önemli bir rol oynamaktadır ve yurtiçi sabit sermaye ile gayrisafi hasıla oluşumunda ve çalışan sayısında yüksek paya sahiptir. Ayrıca kamu iktisadi teşebbüsleri de devlet bankalarından faydalanan temel kuruluşlardır. Kamu ve kamu dışı sektörlerin oluşturduğu bu ikili yapı Çin' in kalkınma stratejisinde önemli bir etkiye sahip olmuştur (Baek, 2005, s.488).

1970li yılların sonunda başlayan reform hareketi, dış açılma politikaları ve özellikle 2001 yılında DTÖ'ye girişiyle Çin küresel şirketler için bir oyun alanı haline gelmiştir. Doğrudan yatırımları kendine çekerek en yeni teknolojiyi piyasalarına sokmuş ve ülkedeki firmaların doğrudan doğruya yönetimsel, kurumsal

ve operasyonel bilgileri temin etmesi sağlanmıştır. Diğer taraftan giderek daha fazla Çinli firma faaliyetlerini küresel perspektifle yürütmeye başlamıştır. Bu firmalar örneğin silikon vadisinde Ar-Ge faaliyetleri gerçekleştirmiş, dünyanın en iyi şirketlerinden teknoloji satın almış ve ürünlerini dünya genelinde pazarlama imkanı bulmuşlardır (Liu, 2005, s.7).

Çin, gerçekleştirdiği ekonomik reformlar ve liberalizasyon politikalarıyla dikkate değer bir büyüme oranına tanıklık etmiştir. 1980'den 2014'e kadar net nüfus artışı 383 milyon olmasına karşın kişi başına milli gelir özellikle 2000'li yıllarda meydana gelen muazzam artış oranlarıyla 193.3 Dolar'dan 7.593 Dolar'a yükselmiştir. Yıllık artış %12.06 olarak gerçekleşmiştir. Bu istikrarlı büyüme Çin'in gelir ve tasarruflarının artmasını sağlamıştır. 1989 yılında toplam tasarruflar 124.5 milyar Dolar ve 2014'te 5.2 trilyon Dolar olarak gerçekleşmiştir. Artan gelir ve tasarruf, harca düzeyini arttırarak hanehalkı tüketim düzeyinin 1980'deki 97.8 milyar Dolar düzeyinden 2014 yılında 345.9 milyar Dolar düzeyine yükseltmiş, yani %253,6 arttırmıştır (Zhen, 2007, s.92-93).

Halkın tasarruf eğilimi Çin'in büyüme ve kalkınmadaki önemli etkenlerden biri olmuştur. Milli gelirin yüzdesi olarak tasarruflar 1989 yılında %36 ve 2013 yılında %50 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran Japonya(%22) ve Kore(%34) gibi yüksek tasarruf düzeylerine sahip diğer Asya ülkelerinin üzerindedir. Gelir artışının şehirdekine kıyasla daha az olmasına karşın kırsal alanda hanehalkı tasarruf oranının şehirdekinden daha fazla artış göstermesi dikkat çekmektedir. 2012 yılındaki hanehalkı tasarruf oranı ise %32'dir. Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu (National Development and Reform Commission)'nun çalışmaları ülkedeki tasarrufların çoğunun ihtiyat amaçlı olduğunu, insanların hastalık, işsizlik ve yaşlılık gibi risklere karşı korunmak amacıyla tasarrufa yöneldiklerini ortaya koymaktadır (Choi, 2014, s.20-21). Yüksek tasarruflara yol açan önemli etkenlerden birisi de finansal piyasalardaki gelişmelerin dengesizliğidir. Hanehalkı ile küçük ve orta büyüklükteki işletmeler genellikle katı kredi kısıtlamalarıyla karşılaştıklarından kendi finansmanlarını sağlamak üzere tasarrufa yönelmek zorunda kalmaktadırlar. Diğer taraftan devlete ait işletmeler kolayca kredi temin edebilmektedirler. Ancak ülkenin yüksek tasarrufa sahip olmasının ardındaki, belki de, en önemli faktör tasarruf oranlarını arttırma eğiliminde olan yüksek büyüme oranlarıdır (The World Bank, 2013, s.64-65).

Çin Halk Cumhuriyeti'nin elde ettiği ekonomik büyüme ile kalkınma konusunda kat ettiği mesafede eğitim, sağlık, çevre, kadın hakları, nüfus ve gelir dağılımı gibi kalkınma kavramı içerisinde var olan unsurların önemli yeri bulunmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın izleyen bölümlerinde söz konusu değişkenler açısından ülkenin nasıl bir görünüme sahip olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Yoksulluk ve Büyüme

1980lerde yoksulluğu azaltmaya başlayan Çin'de bu süreç, "yardım temelli" olarak başlamış, "kalkınma temelli" olarak devam etmiş ve son olarak da yoksulluğun azaltılmasında "katılımcı" yaklaşımın benimsenmesiyle sürdürülmüştür. Başlangıçta yoksulluğun azaltılmasında yalnızca para veya mal yardımı söz konusu olsa da, daha sonraları insanlara "balık verme" yaklaşımının etkin olmadığı ve bunun yerine yoksulluğun azaltılması hedefine yönelik olarak "insanlara balık tutmayı öğretme" yaklaşımının benimsenmesi gerektiği fark edilmiştir. Diğer bir deyişle kırsal alanda yaşayan insanların yoksulluktan sıyrılmaları, ancak kendi üretim kapasitelerinin geliştirilmesiyle mümkün olacağı görülmüştür. Böylece kalkınma temelli yaklaşım, ülkenin yoksullukla mücadele stratejisi haline gelmiştir. Ancak bu yaklaşım iki büyük sorunu ortaya çıkarmıştır. İlk olarak en yoksul köyler ve hane halkları, yoksulluktan kurtulmak için, acil olarak ihtiyaç duydukları finansmanı elde edememişlerdir. Bunun sebebi, yoksullukla mücadele kaynaklarının idari bölge yönetimlerince kontrol edildiği mekanizmadır. Yöneticilerin hızlı kalkınma ve etkinlik arayışları ile sınırlı finansman, karar alıcıların, yoksullukla mücadele kaynaklarını en çok ihtiyaç duyulduğuna inandıkları bölgelere kanalize etmelerine sebep olmuştur. İkinci olarak çiftçiler, "yukarıdakilerin" karar verdikleri projelerden ve bunların zorunlu uygulamalarından hoşnutsuz olmuşlardır. Yönetimin, çiftçileri kestane ağacı yetiştirmeye zorlaması ve buna razı olmayanların tutuklanması, uygulamaların aşırılığına bir örnektir. Ancak 1990'ların sonlarında işçi göçmenler artan kanun bilgileriyle birlikte ülkelerine geri dönmüşlerdir. Bunlar yöneticilerin keyfi uygulamalarına ve "zengin olmaya zorlanma" yaklaşımına şiddetle karşı çıkmışlardır. Sonuç olarak önde gelenler ile çiftçiler arasındaki çatışma ciddi biçimde yoğunlaşmış ve yukarıdan aşağıya yönetim tarzı yoksullukla mücadele projesinin etkin bir biçimde uygulanmasının önünde bir engel haline gelmiştir (Wei, 2011, s.179-180).

1990larda sivil toplum örgütleri tarafından yürütülen ulusal ve uluslararası katılımcı kırsal kalkınma projelerinden esinlenilmiş ve yoksullukla mücadelede yeni hedeflere sahip liderlerle birlikte devletin yoksullukla mücadele projelerinde katılımcı yöntemler benimsenmeye başlanmıştır. Geleneksel yöntemlerin kusurlarını gidermek üzere katılımcı yaklaşımın avantajlarından faydalanılmaya çalışılmıştır. Uzun bir deneme ve araştırma sürecinden sonra geleneksel kalkınma temelli yoksullukla mücadeleye katılımcı yaklaşımın entegre edilmesiyle temel model şekillenmeye ve köy düzeyinde yoksulluğun azaltılması programına dönüşmüştür (Wei, 2011, s.180).

Katılımcı yaklaşım yoksul insanları, yoksullukla mücadelenin tüm süreçlerinin merkezine koymaktadır. Bu, yoksullukla mücadele çalışmalarında, yoksul insanların isteklerine saygı duyulmasını, onların gerçek ihtiyaçlarına odaklanılmasını, değinmek istedikleri problemlere yönelik çözümlerin geliştirilmesine öncelik verilmesini, karar vermek, denetlemek ve sahiplenme duygularını oluşturmak üzere yetki verilerek güçlendirilmelerini ifade eder (Wei, 2011, s.181).

Çin'in son 25 yılda yoksulluğun azaltılması yönündeki ilerlemesi oldukça başarılı ve kısıpandırıcıdır. Bu kadar büyük bir nüfusa sahip bir ülkenin böylesine kısa bir sürede bu başarıya ulaşması dikkate değerdir. Gelir ve tüketim anlamında yoksulluk önemli düzeyde azalmıştır. Gelişmeler aynı zamanda insani kalkınma göstergeleri açısından da önemlidir. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak ülke günümüzde, 1980'lerde başlayan ekonomik reformların çok ötesinde bir kalkınma aşamasında bulunmaktadır. 1981-2004 yılları arasında günlük 1 doların altında tüketim yapabilenlerin payı %65'ten %10'a düşmüş ve yarım milyar insan yoksulluktan sıyrılmıştır. Aynı dönemde kırsal alandaki yoksul sayısı 152 milyondan 26 milyon kişiye gerilemiştir. Dünya Bankası, yoksulluk sınırına ilişkin geliri 2005 yılında günlük kişi başı 1 Dolar'dan 1.25 Dolar'a ve 2015 yılında da 1.25 Dolar'dan 1.90 Dolar'a çıkarmıştır. Bu yeni ölçüte göre yoksulluk, yani günlük 1.90 Dolar'ın altında gelire sahip olanların toplam nüfus içerisindeki payı, 1990'da %66.6 ve 2010 yılında %11,2dir (World Bank, 2009, s.5).

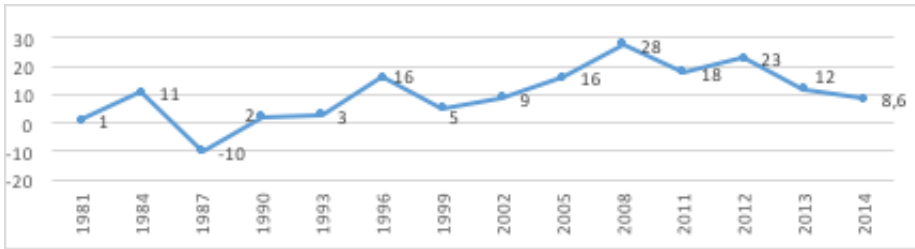

Kaynak: (World Bank, 2015), (UN, 2015, s.15)

Şekil 1. Günlük 1.25 Doların Altında Gelire Sahip Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı (%)

Şekil-1'de 28 yıllık süre içinde Çin'in yoksulluk oranındaki değişim görülmektedir. Yoksulluk 1990lı yıllardan itibaren sürekli olarak azalma eğilimi içinde

olmuş ve Dünya Bankası yoksulluk sınırının altında tüketim yapan Çin nüfus oranı 1990 yılındaki %60.7 seviyesinden, 2015'de %4'e inmiştir.

Kaynak: Dünya Bankası'nın resmi internet sayfasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

Şekil 2. Kişi Başı Milli Gelir Artışı (%)

Çin, piyasa merkezli ekonomiye geçiş için gerçekleştirdiği bir dizi ekonomik reformlarla ekonomisini hızla büyütmüş ve bu büyüme yoksulluğunu azaltmada anahtar role sahip olmuştur. 1981-2013 yılları arasında kişi başına milli gelir ortalama %11 oranında artış göstermiştir. Bu dönemde günlük geliri 1.25 Doların altında olan nüfusun toplam nüfusa oranı ortalama %19 oranında azalmıştır. Böylelikle, her %1'lik kişi başına milli gelir artışı %1,7 oranında yoksulluk azalışıyla ilişkilendirilmektedir. Tarım alanında 1980 ve 1990larda gerçekleştirilen reformlar kırsal alanlardaki büyük işgücünün emilimini sağlamıştır. Tarımla ilgili vergilerin kaldırılması ve tedarik maliyetlerinin azaltılması gibi kırsal gelirleri doğrudan destekleyici politikalar yoksullukla mücadele programlarına yardımcı unsurlar olmuştur. 90'larda dışa açılmayla birlikte kent ekonomilerinin gelişmesi kırsal alanlardan buralara gelen yığınların ekonomiye dâhil edilmesine olanak tanımıştır.

Eğitim

İnsan yeteneklerinin geliştirilmesi ve ülkenin modern teknolojiye ulaşabilmesi ile kendi dinamikleriyle büyüyüp kalkınabilmesinde eğitimin önemli bir yeri vardır. Nitekim bir üretim fonksiyonu olarak insan gücünün kalitesinin artırılması ekonomik kalkınma açısından önemlidir. Ayrıca eğitimin artırılması insanların daha iyi iş olanaklarını elde etmelerinin bir aracı olarak yoksulluğun azaltılmasında etkili olacaktır.

Çin, kalkınma stratejisi içerisinde eğitime önemli bir değer biçmiştir. Çin, komşusu olduğu Asya Kaplanları'nın yarattığı mucizevi kalkınmanın bir benzerini gerçekleştirmek üzere Dört Modernizasyon adı verilen bir stratejiyi hayata geçirmiştir. Bunlar; 1- kırsal gelirleri arttırma, 2- yabancı sermayeyi davet etme, 3- girişimciliği özendirme, 4-merkeziyetçiliği azaltma dır Bu uygulamalara destek olarak, "acil eğitim

hamlesi” adıyla büyük bir eğitim reformu gerçekleştirilerek “Kültür Devrimi” döneminin açıklarını telafi etmek istenmiştir. Bu kapsamda ülkeden ABD üniversitelerine her yıl yüz binlerce öğrenci ileri teknoloji ve çeşitli alanlarda eğitim almak üzere gönderilmektedir (Kırım, 2007, s.39).

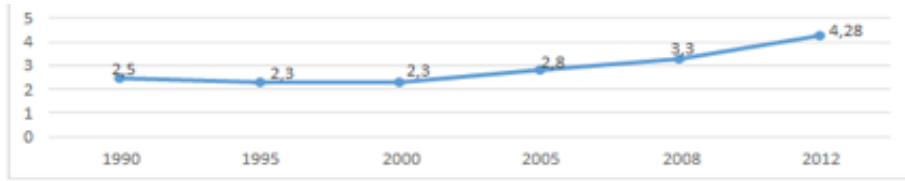
Çin rekabet gücünü Avrupa’ya oranla arttırabilmek için sahip olduğu emek gücünün yanında ihtiyaç duyulan alanlarda yüksek eğitime ve inovasyona yönelik yatırımlar yapmaktadır. Bu kapsamda Çin’in 2020 eğitim stratejisi de büyük yatırımları içermektedir. Çin 2020 yılında 195 milyon vatandaşının yükseköğrenim derecesi almasını hedeflemektedir. (Roth ve Thum, 2010, s.9).

Bu hedef ve uygulamalar doğrultusunda, yükseköğretime kayıt yaptıranların oranı 1990 yılında üniversite çağına gelmiş nüfusun %3’ünü oluşturmaktayken Dünya Bankası verilerine göre 2013 yılında bu oran %30’a yükselmiştir. Ancak eğitimde kadın-erkek eşitliğinde aksaklıklar özellikle etnik azınlıkların bulunduğu Çin’in batı bölgelerindeki yoksul ve kırsal alanlarda mevcut olmakla birlikte yıllar itibari ile Yüksek-

köğretimden mezun kız öğrenci sayısı artmaktadır. Bu durum özellikle de görülmektedir (United Nations Development Programme-UNDP, 2010, s.7-8).

Çin’in planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş sürecinde eğitim sektörünün finansmanında da köklü değişiklikler olmuştur. 1980’lerin ortalarından itibaren eğitimde gerçekleştirilen iki temel mali reformdan söz edilebilir. Bunlardan ilki, okul gelirlerinin çeşitlendirilmesi ve ikincisi de okulların finansmanında ve faaliyetlerinde yetki ve sorumlulukların yerleşmesidir (Rong, 2011).

Eğitim hizmetinin finansmanında kamunun kapasitesinin geliştirilmesi için devlet 1980’lerde, eğitimde fon çeşitliliğini savunmaya başlamış ve böylece eğitimin finansmanında tek güç olma politikası sonlandırılmıştır (Rong, 2011). Ancak yine de kamu eğitim harcamaları sürekli olarak artış göstermiştir. Bu artış 2012 yılında, bir önceki yıla göre %31.2 oranında artışla gerçekleşmiştir. Miktar olarak ifade edecek olursak, kamu eğitim harcamaları 2011 yılında 1.6 trilyon Yuan (251.8 milyar Dolar) iken 2012 yılında 2.1 trilyon Yuan (330.6 milyar Dolar) olarak gerçekleşmiştir.

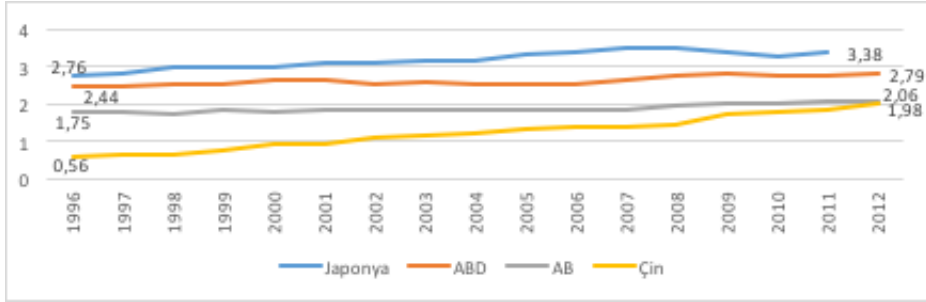
Kaynak: Dünya Bankası'nın resmi internet sayfasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

Şekil 3. Eğitim Harcamalarının Milli Gelir İçindeki Payı(%)

Yukarıda da görüldüğü gibi 2000 sonrası eğitime milli gelirden ayrılan pay giderek artmıştır. Çin İstatistik Kurumu'nun verilerine göre 2011 yılında Çin, milli gelirinin %3,93'ünü eğitime ayırmıştır. Bu oran OECD ülkelerinde %6.2'dir.

Eğitimin yanı sıra ülke Ar-Ge harcamalarına da büyük önem vermektedir. ABD, AB ülkeleri ve Japonya

bu konuda başı çekmekteyken, 2000'li yıllara gelindiğinde Çin bu alandaki harcamalarını hızla arttırmış ve 2012 yılı itibariyle AB'deki harcama rakamlarını yakalamıştır. Aynı yılda OECD ülkelerinin Ar-Ge harcamaları milli gelirin %2.47'sini oluşturmuştur (Roth ve Thum, 2010, s.12). Çin İstatistik Kurumu'nun verilerine göre 2013 yılı Ar-Ge harcamaları milli gelirin %2,08'i olarak gerçekleşmiştir.

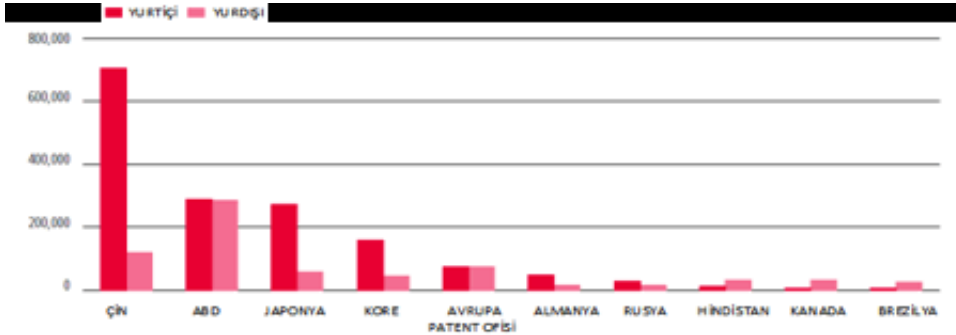

Kaynak: Dünya Bankası'nın resmi internet sayfasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

Şekil 4. Ar-Ge Harcamalarının Milli Gelir İçindeki Payı(%)

Patent başvuruları, bir ülkedeki yenilikçilik, Ar-Ge ve teknolojik faaliyetlerin yoğunluğu, kalitesi ve verimliliği hakkında önemli bir göstergenin oluşturmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti Patent Ofisi 2013 yılında en çok patent başvurusu alan ofis olmuştur. ABD, Japonya ve Kore Çin'i takip etmektedir. 2013 yılında dünyada 2.6 milyon patent başvurusu yapılmıştır. Bu-

nun %81'i Çin, ABD, Japonya, Kore ve Avrupa Patent Ofislerine yapılmıştır. Çin'de gerçekleştirilen patent başvuru sayısı 2013 yılında 825.000'dir ve bu da dünyadaki başvuruların %31'ine denk gelmektedir. Bu veriler ışığında ülkedeki Ar-Ge harcamalarının iyi sonuçlar verdiğini söyleyebiliriz.

Kaynak: (World Intellectual Property Organization-WIPO, 2014, s.12)

Şekil 5. En Fazla Patent Başvurusu Alan 10 Ülke

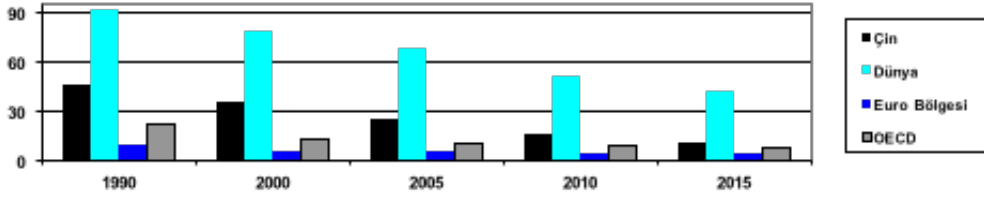
Sağlık

Sağlık bireylerin yaşam kalitesiyle doğrudan alakalıdır ve refahı etkiler. Kişilerin ekonomik yaşamda var olabilmeleri ve bu yolla hayatlarını idame ettirebilmeleri için sağlık merkezi bir rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra çalışanların sağlıklı olması verimliliği olumlu yönde etkiler.

Bir ülkede insanların sağlıklı bir yaşam sürüp sürmedikleri, ortalama yaşam beklentisi, çocuk ölümleri, HIV ve sıtma ile mücadele gibi göstergelere bakılarak anlaşılabilir. Çin, bu konularda önemli gelişmeler kaydetmiştir. Sağlık Bakanlığının açıklamalarına göre 1949 yılında 35 yıl olan yaşam beklentisi 1990'lı yıllarda 60, 2000'li yıllarda 70 yıla çıkmıştır

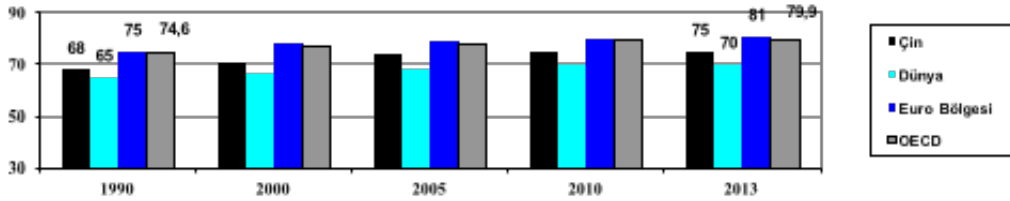
(UNDP, 2010). Bu beklenti 2013 yılı Dünya Bankası verilerine göre 75 yıldır. Euro bölgesinde ise yaşam beklentisi 81 yıldır. Anne ölüm oranı(100.000 canlı doğum başına kadın ölümü) 1990'da 110, 2000'de 60 ve 2013'de de 32'ye inmiştir. Euro bölgesinde anne

ölüm oranı 2013 yılında yalnızca 7dir. Çocuk ölümleri(1000 çocuk başına 5 yaşına erişmeden gerçekleşecek ölümler) 1990'da 46, 2000'de 36 ve 2015'de 10.7ye düşmüştür. Bu oran Euro bölgesinde %3,9 ve OECD'de ise %6.9dur.

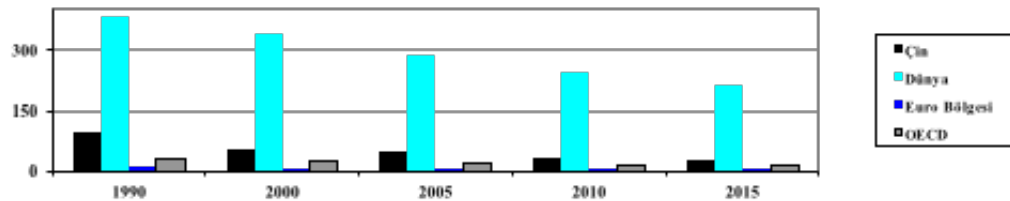
Kaynak: Dünya Bankası'nın resmi internet sayfasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

Şekil 6. Beş Yaş Altı Çocuk Ölümleri(1000 çocukta)

Kaynak: Dünya Bankası'nın resmi internet sayfasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

Şekil 7. Yaşam Beklentisi (Yıl)

Kaynak: Dünya Bankası'nın resmi internet sayfasından elde edilen verilerden derlenmiştir.

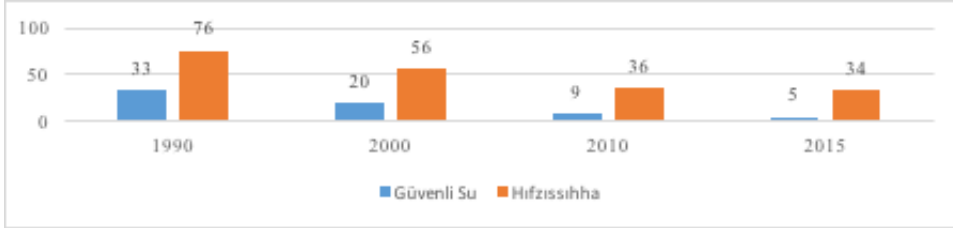
Şekil 8. Anne Ölüm Oranı(100.000 Canlı Doğum Başına Kadın Ölümü)

Ancak bu olumlu ilerlemeler, ülkenin ekonomik büyümesi için ihtiyaç duyduğu enerjiyi fosil yakıtlarla karşılaması nedeniyle tehlike altındadır. Karbon salımının bir sonucu olarak ortaya çıkan iklim değişik-

likleri ve artan sıcaklıklar insanların direncini kırarak hastalıkların ve ölüm oranlarının artmasına neden olmaktadır. Özellikle yaşlı insanlar ile solunum ve kalp-damar problemi olan kişiler bu durumdan en

çok etkilenenler olmaktadır (UNDP, 2013, s.151). Bu hava kirliliğinin yanı sıra özellikle kırsal ve yoksul bireylerin çoğunlukta olduğu yerlerde sağlıklı içme sularına erişimin olmaması, gerekli altyapının var olmaması sebebiyle atık suların açıktan akması

ve besin değeri yüksek gıdalara erişimin olmaması gibi nedenler sağlık problemlerine neden olmaktadır. Sağlıklı sulara erişimin olmaması dünya üzerinde meydana gelen salgın hastalıkların önemli bir sebebi oluşturmaktadır.

Kaynak: (World Health Organization-WHO ve United Nations International Children's Emergency Fund-UNICEF, 2012, s.40-41), (WHO ve UNICEF, 2015, s.60-61)

Şekil 9. Kaynak ve Hizmetlere Ulaşamayan Nüfus(%)

Nüfus ve Çevre

2014 yılı rakamlarına göre ülke nüfusu 1,4 milyara ulaşmıştır. 21. yy ortalarına kadar nüfusun artmaya devam edeceği ve 1,6 milyar civarında dengeleneceği beklenmektedir (Gebze Ticaret Odası-GTO, 2014). Nüfusun %54'ü şehirlerde ve yaklaşık %40'ı da (635 milyon) kırsal alanda yaşamaktadır (UN, 2014, s.10).

2014-2050 yılları arasında Çin şehirlerine 292 milyon kişinin daha dahil olması beklenmektedir (UN, 2014, s.1). Sanayileşen her ülke gibi Çin'de de kentleşme artmaktadır. Çin'in şehir nüfusu 1978 yılında 170 milyon ve şehirleşme oranı %18 iken (He, Chen, Mao, ve Zhou, 2016, s.39), Birleşmiş Milletler verilerine göre 2014 yılında şehir nüfusu 756 milyona ve şehirleşme oranı %54.4'e ulaşmıştır. Aynı yılda dünya çapındaki şehirleşme oranı %53.5'dir. Dünya Bankası verilerine göre OECD ülkelerinde bu oran 2014 yılında %80 ve Euro Bölgesinde %76'dır. Çin'de bu oranın 2030'larında %67 olması ve şehirde yaşayan nüfusun 1 milyar civarında olması beklenmektedir. Bu hızlı şehirleşme yüksek emisyon, yüksek tüketim, hizmet ve altyapıya yönelik talep artışına da zemin hazırlamaktadır. Bu gelişmelerin önüne geçilmesi için elektrikli araba ve motorların kullanılması, enerjide tasarruf sağlayan yapıların inşası, kömür yerine alternatif enerji kaynaklarının kullanılması gereklidir.

Nitekim Çin'in birçok kentinde benzinle çalışan motosikletlerin yasaklanması elektrikli bisiklet satışını teşvik etmiş ve 1999'da 150.000 olan elektrikli bisiklet satış miktarı 2012'de 28 milyona çıkmıştır. Aynı zamanda küresel ölçekte gerçekleştirilen bisiklet satışlarının yaklaşık %93'ü Çin tarafından yapılmaktadır. Bu da 31 milyon bisiklete tekabül etmektedir. Yapılan bu satışların %90'ı da Çinli tüketicilere yöneliktir (Fishman ve Cherry, 2016, s.76-86).

Hızlı büyüme bir takım maliyetleri de beraberinde getirmektedir. Çin çevre ve doğal kaynaklarına verilen hasarlar buna örnektir ve bu durum ülkenin sürdürülebilir büyüme ve kalkınmayı olumsuz etkilemektedir. Kalabalık nüfusun araziler ve kaynaklar üzerinde baskı yaratmaktadır. Ülkede sanayileşmenin ve kentleşmenin bir sonucu olarak artan enerji ihtiyacı için kullanılan fosil yakacaklar ve kömür gibi zararlı yakıtların kullanımı artmaktadır. Hollanda Çevre Değerlendirme Ajansı 2015 raporu verilerine göre Çin, küresel toplam karbondioksit gazı salınımının %30'unu gerçekleştirmektedir.

Çevresel hasar, orman kaybı, biyolojik çeşitliliğin azalması ve toprak erozyonu şeklinde kendisini göstermektedir. Ülkenin kuzeyindeki kıyı bölgelerde yer alan bazı ırmaklarda su sıkıntıları yaşanmaya başlamıştır. Bunun da sebebi yine endüstrileşme sonucu ortaya çıkan talep artışı, artan kentleşme ve tarım faaliyetleridir.

Ancak bu olumsuz tabloya rağmen Çin, 2009 yılı Kopenhag İklim Değişikliği Konferansında emisyon yoğunluğunu 2020de 2005 seviyesine göre %40-45 azaltacağını bildirmiştir (Hua, Oliphant ve Hu, 2016, s.1045). Çin'in kömür talebi 2014 yılında artış göstermemiş ve ülkenin karbondioksit salınımı yalnızca %0.9 artmıştır. Bu oran son on yılda meydana gelen en düşük salınım oranıdır (Netherlands Environmental Assessment Agency-NEAA, 2015, s.4).

Çin bu kapsamda yenilenebilir enerji yatırımlarına büyük önem vermektedir ve yenilenebilir elektrik güç kapasitesi bakımından yenilenebilir enerjiden en fazla yararlanan ülkenin 153 GW ile Çin olduğu bilinmektedir. Hidroelektrik gücü eklendiğinde bu miktar 438 GW'a çıkmaktadır. Çin, 285 GW'lık hidroelektrik enerjisi kapasitesiyle ve yaklaşık 125 GW'lık rüzgar enerji kapasitesiyle hidrolik enerji ve rüzgar enerjisinden en fazla faydalanan ülke konumundadır (Koç ve Şenel, 2013, s.36-37). Ayrıca Almanyadan sonra güneşten en yüksek miktarda elektrik elde eden ikinci ülkedir. Çin'in yenilenebilir enerji kaynaklarına yaptığı yatırım tutarı 2004 yılında yalnızca 3 milyar Dolar iken 2014 yılında bu rakam 83.3 milyar Dolara çıkmıştır (United Nations Environment Programme-UNEP, 2015, s.27).

Cinsiyet Eşitliği

Çin her ne kadar büyük bir ekonomik büyüme ve kalkınma gerçekleştirmişse de bu gelişme cinsiyet eşitliğine pek katkıda bulunmamıştır. Ülkede kadınlar ekonomide ve politik temsil alanlarında hala güçsüz, söz hakları ve bireysel hakları ise yeterli değildir. Bu olumsuzluk bir ekonominin daha ileriye gidişini engelleyebilir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Asya Pasific İnsani Kalkınma Raporunda cinsiyet eşitliği güçlü bir yatırım olarak ifade edilmektedir. Raporda üç alana vurgu yapılmaktadır. Bunlar ekonomik güç, politik söz hakkı ve yasal hakların tesisidir.

Rapora göre kadınların işgücüne katılmamasının maliyeti her yıl milyar dolarları bulmaktadır. Hindistan, Endonezya ve Malezya gibi ülkelerdeki değerlendirmeler, kadınların istihdamı %70 olduğunda milli gelirin %2-4 arasında artacağını göstermektedir. Çin'de 15 yaş üstü kadınların işgücüne katılım oranı 1990'da %73 iken 2013 yılında bu oran %64'e gerilemiştir. Ancak bu oran, %50 civarındaki dünya ortala-

masının üzerindedir. 15 yaş üstü erkeklerin işgücüne katılım oranı ise 2013 yılında %78.3 düzeyindedir (UNDP, 2015, s.108).

Diğer taraftan bilim ve teknoloji alanında çalışan kadınların sayısı giderek artmaktadır. 2014 yılında bu alanda çalışan 21 milyon kadın bulunmaktadır ve bu rakam ilgili alanda çalışanların %40'ını oluşturmaktadır (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China-FMPRC, 2013, s.7).

Çin Ulusal Halk Kongresindeki kadın temsilci oranı 1983'ten 2014 yılına kadar %21 düzeylerini geçememiş, 2014 yılında ise bu oran %23 olarak gerçekleşmiştir. Kırsal alanda kadınlar kırsal işgücünün %65'ini oluşturmaktadırlar ancak yerel bazda karar alma mekanizması içindeki payları yalnızca %1-2 arasındadır (UNDP, 2010, s.12).

Çin Hükümeti eğitim alanında cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına büyük önem vermiş ve 2008 yılında dokuz yıllık ücretsiz zorunlu eğitimi hayata geçirmiştir. O zamandan bu yana okul çağındaki erkek ve kız çocuklarının net okullaşma oranları %99'un üzerinde gerçekleşmiştir (FMPRC, 2015, s.7). Üniversiteye kayıta cinsiyet ayrımını gösteren endeks, Dünya Bankası verilerine göre, 1994'te 0.53 ve 2011'e ise 1.15'dir. Bu göstergenin 1 olması tam eşitlik anlamına gelmektedir ve 1'den yüksek olması da kadınlar lehine eşitsizliği ifade eder.

Sonuç

II. Dünya Savaşı'ndan sonra komünist rejimle birlikte dışarıya kapılarını kapatan Çin Halk Cumhuriyeti'nde, 1970'lerin sonunda yeni yönetimle birlikte piyasa ekonomisine yönelik düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. 1990ların sonlarında kamu iktisadi teşebbüsleri büyük ölçüde özelleştirilmeye başlanmış ve 1995-2005 yılları arasında yaklaşık 100.000 firma 11.4 trilyon Yuan (1.71 trilyon Dolar) karşılığında özelleştirilmiştir (Gan, 2009, s.581). Bu özelleştirmeler daha çok küçük ölçekli işletmelerle alakalıdır. Çin yönetimi stratejik alanlardaki büyük ölçekli girişimleri kendi elinde tutmaya devam etmiştir. Dolayısıyla piyasa ekonomisine geçiş sürecinde gerçekleştirilen düzenlemelerin, uluslararası kurumlar tarafından dayatılan standart düzenlemeler olmadığı söylenebilir. Bunun yerine Çin, 1950'lerde başlayan ve Çin Komünist Partisi hedefleri doğrultusunda hazırlanan

kendi kalkınma planları dahilinde ve ekonomisinin ihtiyaçları doğrultusunda bir değişime gitmiştir. Nitekim bu beş yıllık kalkınma planları geçmişte olduğu gibi bugün de Çin ekonomisine yön vermeye devam etmektedir.

Dünya ticaretinin 1980'lerde hız kazanmasıyla ve 2001 yılının Aralık ayında Dünya Ticaret Örgütü(DTÖ)' ne üyelik müzakerelerini tamamlamasıyla birlikte Çin, yüksek ticaret hacimleri ve yüksek büyüme oranlarıyla dünya ekonomisinde etkisini hissettirmiştir. Ticaretle elde edilen gelirler yanında hane halkı ve firmaların tasarruf oranlarının yüksek olması ve milli gelirin yarısının tasarruf ediliyor olması, büyüme ve kalkınma için gerekli olan finansman kaynağını sağlamıştır.

Binyıl Kalkınma Hedefleri kapsamında belirlenen 8 hedef konusunda Çin oldukça başarılı gözükmektedir ve bu hedeflerin gerçekleşme durumu Tablo-1'de özetlenmiştir. Bu hedefler 1990-2015 sürecinde gerçekleştirilmesi gereken hedeflerdir. Bunlardan birincisi yoksulluk ve açlığın giderilmesidir. Buna ilişkin üç alt maddeden, geliri günlük 1 doların altında olanların sayısının 1990-2015 yılları arasında yarıya indirilmesi ile açlığa mahkum kişilerin oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi hedeflerine ulaşılmıştır. Üçüncü alt madde olan tam ve verimli istihdama ulaşılması, herkes için insana yaraşır bir işin olması hedefine ise temel olarak ulaşılmış gözükmektedir. İkinci hedef evrensel ilköğretim düzeyine ulaşılmasıdır ve bu hedef de gerçekleştirilmiştir. Üçüncü hedef olan cinsiyet eşitliğinin teşviki ve kadının güçlendi-

rilmesi de ulaşılan hedeflerdendir. Dördüncü hedef 5 yaş altı çocuk ölümlerinin azaltılmasıdır. Buna da ulaşılmıştır. Beşinci hedef anne sağlığının iyileştirilmesidir ve buna ilişkin alt maddelerden 2015'e kadar anne ölümlerinin $\frac{3}{4}$ oranında azaltılması hedefine ulaşılmış, 2015'e kadar üreme sağlığı hizmetlerine evrensel erişimin sağlanması hedefine de büyük oranda ulaşılmıştır. Salgın hastalıklarla mücadele altıncı hedefdir. Bununla alakalı 3 alt başlıktan 2015'e kadar AIDS'in yayılımını durdurmak ve hastalığı azaltmak hedefi ile sıtma ve diğer yaygın hastalıkları durdurup görülme sıklığını azaltmak hedeflerine büyük ölçüde ulaşılmış, ihtiyaç duyanlara AIDS tedavisi için evrensel tedavi imkanlarına erişimin sağlanması hedefine de tam olarak ulaşılmıştır. Yedincisi çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasıdır. Bu hedefin alt maddelerinden olan biyolojik çeşitlilik kaybının azaltılması hedefi gerçekleştirilememiş, ülke politika ve programlarına sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin ilkelerin dahil edilmesi hedefine büyük ölçüde ulaşılmış ve temiz içme suyu kaynaklarına ve sağlıklı yaşam koşullarına sahip olmayanların oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi hedefine ise tam olarak ulaşılmıştır. Kalkınma için küresel ortaklıkların geliştirilmesi sekizinci hedefdir ve bu konuda gösterge olarak ülkede internet kullanan kişilerin sayısı alınmaktadır. 2016 Küresel Dijital Raporu'na göre Çin'de 2015 yılında her 100 kişiden 49'u internet kullanıcısıdır. Bu sonuçlardan hareketle Çin'in, iktisadi büyüme ile birlikte toplumun yaşam kalitesini arttırmaya yönelik kalkınma hedeflerinde de önemli mesafeler aldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Tablo 1. Binyıl Kalkınma Hedefleri Gerçekleşme Durumu

Hedefler/Göstergeler	Hedef Gerçekleşme Durumu	Ulusal Destek
1: Yoksulluk ve açlıkla mücadele		
1a: Geliri günlük 1 doların altında olanların sayısını 1990-2015 yılları arasında yarıya indirmek	Ulaşıldı	Güçlü
1b: Tam ve verimli istihdama ulaşılması, herkes için insana yarasız bir işin olması	Temel olarak ulaşıldı ¹	Güçlü
1c: Açlığa mahkum kişilerin oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi	Ulaşıldı	Güçlü
2: Evrensel bir ilköğretimin sağlanması		Güçlü
2a: 2015 yılına kadar her yerdeki erkek-kız tüm çocukların ilköğretimi tamamlamaları	Ulaşıldı	Güçlü
3: Cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi ve kadının güçlendirilmesi		
3a: İlk ve orta öğretimde 2005 yılına kadar ve tüm eğitim düzeylerinde de 2015'e kadar cinsiyet farklılıklarının ortadan kaldırılması	Ulaşıldı	Güçlü
4: Çocuk ölümlerinin azaltılması		
4a: 5 yaş altı ölümlerin 2015'e kadar 2/3 azaltılması	Ulaşıldı	Güçlü
5: Anne sağlığının iyileştirilmesi		
5a: 2015'e kadar anne ölümlerinin ¼ oranında azaltılması	Ulaşıldı	Güçlü
5b: 2015'e kadar üreme sağlığı hizmetlerine evrensel erişimin sağlanması	Temel olarak ulaşıldı ²	İyi
6: AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele		
6a: 2015'e kadar AIDS'in yayılımını durdurmak ve hastalığı azaltmak	Temel olarak ulaşıldı ³	Güçlü
6b: İhtiyaç duyanlara AIDS tedavisi için evrensel tedavi imkanlarına erişimin sağlanması	Ulaşıldı	İyi
6c: Sıtma ve diğer yaygın hastalıkları durdurup görülme sıklığını azaltmak	Temel olarak ulaşıldı ⁴	Güçlü
7: Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması		
7a: Ülke politika ve programlarına sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin ilkelerin dahil edilmesi	Temel olarak ulaşıldı ⁵	Güçlü
7b: Biyolojik çeşitlilik kaybının azaltılması ve kayıp oranında önemli bir ilerleme sağlanması	Gerçekleştirilemedi	İyi
7c: Temiz içme suyu kaynaklarına ve sağlıklı yaşam koşullarına sahip olmayanların oranının 2015 yılına kadar yarıya indirilmesi	Ulaşıldı	Güçlü
8: Kalkınma için küresel ortaklığın tesisi	-	-

Kaynak: (FMPRC, 2013, s.58), (FMPRC, 2015, s.9-10)

- 2 2014 yılının sonlarında istihdam edilenlerin sayısı 772.5 milyon kişidir ve şehirlerdeki kayıtlı işsizlerin oranı %4.09dur. 2003den 2014e kadar şehirlerde 137 milyon yeni iş imkanı yaratılmıştır.
- 3 2013 yılında ücretsiz aile planlamasına yönelik temel teknik hizmetler tüm Çin halkını kapsamına almıştır ve anne sağlığı yönetimine ilişkin hizmetlerin kapsamı %89.5 oranına ulaşmıştır.

- 4 2014 yılında 104.000 yeni HIV/AIDS vakası rapor edilmiş ve hastalığın yıllık artış oranı %14 olarak gerçekleşmiştir. Tedavi görüp virüsten hayatını kaybeden hastaların oranı 2003 yılında %33.1 iken 2013 yılında %6.6ya düşmüştür.
- 5 Tüberkülozun artış eğilimi etkin biçimde kontrol altına alınmıştır. Sıtmanın görülme sıklığı da dikkate değer biçimde azalmıştır. Ancak kronik hastalıkların görülme sıklığı son yıllarda artış eğilimindedir.
- 6 Çin 2000 yılından itibaren sürdürülebilir kalkınma prensiplerini ve sosyal kalkınma planlarını ulusal ekonomisine entegre ederek ekolojik sistemin genel durumunu iyileştirmiş, diğer taraftan çevresel bozulma eğilimi de kontrol altına alınmıştır.

Kaynakça

- Atlı, A. (2007). Çin'in Planlı Kalkınma Deneyimi. In Geçmişten Geleceğe Sanayileşme Planlama ve Kalkınma, Türkiye İçin Model Önerileri (pp. 97–107). Ankara: TMMOB Makina Mühendisleri Odası.
- Baek, S.-W. (2005). Does China Follow “The East Asian Development Model”? *Journal of Contemporary Asia*, 35(4), 485–498.
- Becker, C. M., Craigie, T. A. (2007). W. Arthur Lewis in Retrospect. *Review of Black Political Economy*, 34(3-4), 187–216. <http://doi.org/10.1007/s12114-008-9010-6>
- Bell, M. W., Khor, H. E. ve Kochhar, K. (1993). China at the Threshold of a Market Economy. Washington, DC.: International Monetary Fund.
- Bender, F. L. (1973). Marxism East and West: Lenin's Revisions of Orthodox Marxism and Their Significance for Non-Western Revolution. *Philosophy East and West*, 23(3), 299–313.
- Bhalla, A. S. (1995). Recent Economic Reforms in China and India. *Asian Survey*, 35(6), 555–572.
- Bramall, C. (2009). Chinese Economic Development (1st ed.). London: Routledge.
- Choi, E. K. (2014). The Shift of Development Strategies and the Creation of New Rural Pensions in China. In Annual Meeting of the American Political Science Association. Washington: American Political Science Association.
- DeGregori, T. R. (1989). The Development Challenge: Theory Practice, And Prospects. In T. R. DeGregori (Ed.), *Development Economics: Theory, Practice, and Prospects* (pp. 1–46). Boston: Kluwer Academic Publishers. Retrieved from <http://books.google.com/books?hl=en&v=veid=GKr5RxWT4uACv&pgis=1>
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu. (2004). DTÖ Üyeliği Sonrası Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomisi ve Ticaretinde Gelişmeler. Retrieved October 13, 2014, from <http://deik.org.tr/bultenler/200462115557c+k-Bilgi-Notu-Mayis2004.pdf>
- Dura, C. (2012). Çin Modeli Atatürk'ün Karma Ekonomi Modeli Midir? Retrieved September 9, 2015, from <http://www.cihandura.com/ekonomi-yazilari.html>
- Eaton, J. (1989). Foreign Public Capital Flows. in H. Chenery ve T. N. Srinivasan (Eds.), *Handbook of Development Economics*, 2 (pp. 1306–1386). Oxford: North Holland. [http://doi.org/10.1016/S1574-0048\(99\)01002-2](http://doi.org/10.1016/S1574-0048(99)01002-2)
- Fishman, E., Cherry, C. (2016). E-bikes in the Mainstream: Reviewing a Decade of Research. *Transport Reviews*, 36(1), 72–91. <http://doi.org/10.1080/01441647.2015.1069907>
- FMPRC. (2013). China's Progress Towards The Millennium Development Goals 2013 Report.
- FMPRC. (2015). Report on China's Implementation of the Millennium Development Goals.
- Fu, X., Balasubramanyam, V. N. (2003). Township and village enterprises in China. *Journal of Development Studies*, 39(4), 27–46.
- GTO. (2014). Çin Halk Cumhuriyeti Raporu. Kocaeli.
- Hafer, R. W., Kutan, A. M. (1994). Economic Reforms and Long-Run Money Demand in China: Implications for Monetary Policy. *Southern Economic Journal*, 60(4), 936–945.
- Han, E., Kaya, E. A. (2004). İktisadi Kalkınma ve Büyüme. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- He, C., Chen, T., Mao, X. ve Zhou, Y. (2016). Economic transition, urbanization and population redistribution in China. *Habitat International*, 51, 39–47. <http://doi.org/10.1016/j.habitatint.2015.10.006>
- Hua, Y., Oliphant, M. ve Hu, E. J. (2016). Development of Renewable Energy in Australia and China: A Comparison of Policies and Status. *Renewable Energy*, 85, 1044–1051.
- Jameson, K. P., Weaver, J. H. (1989). Strategies of Development: A Survey. In T. R. DeGregori (Ed.), *Development Economics : Theory , Practice , and Prospects* (1st ed., pp. 137–178). Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Jolly, R., Emmerij, L., Ghai, D. ve Lapeyre, F. (2004). *UN Contributions to Development Thinking and Practice* (United Nat). Indiana: Indiana University Press.
- Kai-She, C. (2013). *China's Destiny and Chinese Economic Theory*. Leiden-Boston: Global Oriental.
- Kennedy, S. (2010). The Myth of the Beijing Consensus. *Journal of Contemporary China*, 19(65), 461–477. <http://doi.org/10.1080/10670561003666087>
- Kırım, A. (2007). *Türkiye Nasıl Zenginleşir*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koç, E., Şenel, M. C. (2013). Dünyada ve Türkiye'de Enerji Durumu. *Mühendis ve Makina*, 54(639), 32–44.
- Kofi, T. A. (1981). Prospects and Problems of the Transition from Agrarianism to Socialism : The Case of Angola, Guinea-Bissau and Mozambique. *World Development*, 9(9/10), 851–870.
- Kung, J. K., Lin, Y. (2007). The Decline of Township-and-Village Enterprises in China' s Economic Transition. *World Development*, 35(4), 569–584.
- Lee, Y., Lee, J. W. (1990). Lessons from East Asian NICs' Export Success. *International Executive*, 31(6), 43–44.
- Lin, J. Y., Cai, F., ve Li, Z. (2003). *The China Miracle: Development Strategy and Economic Reform*. Hong Kong: The Chinese University Press.
- Liu, A., ve Wall, G. (2005). Human Resources Development in China. *Annals of Tourism Research*, 32(3), 689–710. <http://doi.org/10.1016/j.annals.2004.10.011>
- Liu, X. (2005). China's Development Model: An Alternative Strategy for Technological Catch-Up (SLPTMD Working Paper Series No. 20).
- NEAA. (2015). *Trends in Global CO2 Emissions*. The Hague.
- Özdemir, B. (2007). İktisadî Kalkınmada Washington Konsensunun Rolü ve Türkiye'nin Durumu. Retrieved December 28, 2015, from http://www.akademiktisat.net/calisma/gelisme_iktisat/kalkinma_washington_bozdemir.htm
- Öztürk, S., Sözdemir, A., ve Gövdere, B. (2006). Çin: Washington Uzlaşmasından Beijing Uzlaşmasına. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1), 61–73.
- Piasecki, R., ve Wolnicki, M. (2004). The evolution of development economics and globalization. *International Journal of Social Economics*, 31(3), 300–314. <http://doi.org/10.1108/03068290410518274>
- Putterman, L. (1997). On the Past and Future of China's Township and Village-Owned Enterprises. *World Development*, 25(10), 1639–1655.
- Rong, W. (2011). Public Spending on Education in China. In *Optimizing Talent: Closing Educational and Social Mobility Gaps Worldwide*. Salzburg: Salzburg Global Seminar. Retrieved from http://www.safedafed.org/seminar/document/Financing/CHINA_FINANCING_MEDIA63618.pdf
- Roth, F., Thum, A.-E. (2010). *The Key Role of Education in the Europe 2020 Strategy* (Centre For European Policy Studies Working Document No. 338). Brussels.

- Saray, M. O., Gökdemir, L. (2005). Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları(1978-2005). *Journal of Yaşar University*, 2(7), 681–686.
- Sutherland, D. (2003). *China 's Large Enterprises and the Challenge of Late Industrialization*. (P. Nolan ve D. Fureng, Eds.). London: RoutledgeCurzon.
- The World Bank. (2013). *Capital for the Future: Saving and Investment in an Interdependent World*. Washington, DC.: The World Bank. Retrieved from <http://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/978-0-8213-9635-3>
- Thirlwall, A. P. (2013). *Economic Growth in an Open Developing Economy: The Role of Structure and Demand*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited. <http://doi.org/10.4337/9781781955338>
- TMMOB. (2007). *Ülke Örnekleri ile Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri*. Ankara.
- Todaro, M. P., Smith, S. C. (2009). *Economic Development* (10th ed.). United States Of America: Pearson Education Limited.
- UN. (2014). *World Urbanization Prospects*. New York: United Nations. Retrieved from <http://esa.un.org/unpd/wup/Highlights/WUP2014-Highlights.pdf>
- UN. (2015). *The Millennium Development Goals Report*. New York.
- UNDP. (2010). *Assessment of Development Results: China*. New York.
- UNDP. (2013). *China National Human Development Report*. Beijing: Retrieved from <http://www.worldscientific.com/doi/abs/10.1142/S2345748113800031>
- UNDP. (2015). *Human Development Report: Work for Human Developme*. New York.
- UNEP. (2015). *Renewables 2015 Global Status Report*. Paris. Retrieved from http://www.ren21.net/wp-content/uploads/2015/07/GSR2015_KeyFindings_lowres.pdf
- Wei, H. (2011). *Participatory Poverty Reduction in China: Past and Prospects*. In Z. Yisheng (Ed.), *Poverty Reduction and Sustainable Development in Rural China* (pp. 177–218). Leiden: Brill. <http://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004>
- WHOveUNICEF. (2012). *Progress on Drinking Water and Sanitation*. New York. Retrieved from http://www.wssinfo.org/fileadmin/user_upload/resources/JMP-report-2012-en.pdf
- WHOveUNICEF. (2015). *Progress on Sanitation and Drinking-Water*. New York.
- Willis, K. (2005). *Theories and Practices of Development*. Routledge perspectives on development (1. ed.). London: Routledge. http://doi.org/10.1111/j.1475-4959.2006.00219_1.x
- WIPO. (2014). *World Intellectual Property Indicators*. Geneva. Retrieved from http://www.wipo.int/export/sites/www/freepublications/en/intproperty/941/wipo_pub_941_2013.pdf
- World Bank. (2009). *China From Poor Areas to Poor People: China's Evolving Poverty Reduction Agenda*. Washington, DC.
- World Bank. (2015). *worldbank*. Retrieved March 17, 2015, from www.data.worldbank.org tr
- Wu, Y. (2004). *China 's Economic Growth: A miracle with Chinese characteristics* (1st ed.). London: RoutledgeCurzon.
- Zhen, Y. (2007). *Globalization and the Chinese Retailing Revolution: Competing in the World's Largest Emerging Market*. Oxford, UK: Chandos Publishing.